

Gecsényi Lajos

A kikényszerített egység – Belharcok a Magyar Nemzeti Bizottmányban (1950–1951)

A „régí” Magyarországot romba döntő II. világháború utolsó hónapjaiban nyugat felé megindult hatalmas menekülthullám, kényszerkitelepítés és katonai visszavonulás százezreket sodort a széteső „harmadik birodalom” német és osztrák területeire. Igaz, a nyugati szövetségesek által gyorsan hontalanná minősített civilek (DP) és a katonák döntő része a háború befejezését követően visszatért az országba, de a két háború közötti politikai, igazgatási, társadalmi és katonai elit számos tagja választotta – akkor még ideiglenesnek vélt – lakóhelyének a talpra álló (még ha megszállás alatt is lévő) Osztrák Köztársaságot és a megszállt Németország amerikai zónáját. Azok, akik szerencsésen megmenekültek a „háborús bűnössé” nyilvánítástól és a demokratikus magyar kormánynak történő kiadatástól, abban a hitben, hogy a Hitler elleni koalíció szétesése, az angolszász hatalmak és a Szovjetunió viszonyának romlása hamarosan „helyzetbe hozza őket”, aminek nyomán gond nélkül hazatérhetnek, egy idő után megkezdték soraik rendezését, az önszerveződést.

1946 májusában a tábornoki kar tekintélyes tagja, a jelentős politikai ambíciókat is tápláló vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes elnökletével Németországban indult útjára a Magyar Szabadság Mozgalom, amelyhez civilek és katonák egyaránt csatlakozhattak. Az egykor Horthy Miklós kormányzó által is nagyra értékelt Farkas vezérezredes ugyan tovább szolgált a nyilasuralom idején, és részese volt a bajtársai elleni véstörvényszéki eljárásoknak, de mint az 1938-ban megrendezett eucharisztikus világkongresszus egyik szervezője, országos főcserkész, a Ludovika Akadémia parancsnoka elismerésnek örvendett számos tiszttársa és a nyugatra menekült politikusok körében. Ez sok emigránst vonzott a mozgalmához, amely azonban kiterjedt tagsága ellenére sem lett az emigráció meghatározó szervezete. A tábornokot az 1939-ben megválasztott országgyűlési képviselők és a Felsőház néhány tagja, egykori közéleti személyiségek részvételével 1947 augusztusában

a bajorországi Altöttingben tartott „országgyűlésen”¹ államfői hatalommal felruházott miniszterelnöknek választották, de „kormány” működését az amerikai megszálló hatóságok néhány napon belül betiltották. Kudarcot vallott Farkas kísérlete az emigrációba kényszerült katonáknak az egész világot néhány év alatt behálózó bajtársi egyesülete elnökségének megszerzését illetően is, így személye kikerült a magyar emigráció fővonalából. A Magyar Harcosok Bajtársi Szövetségének vezetése ekkor annak a reszneki Zákó András vezérőrnagynak, a Vezérkari Főnökség 2. kémelhárító és hírszerző osztálya egykori vezetőjének a kezébe került, aki közvetlen környezetének tagjaival együtt a háború utolsó percéig kitartott a nyilas kormány és a német csapatok oldalán. Ez a szilárd – nem csupán anti-kommunista, de antidemokratikus – „elkötelezettség” az első pillanattól kezdve meghatározta az új szervezet arculatát, helyét a mindinkább emigránssá váló menekültek mozgalmaiban.²

Új helyzet állt elő, amikor 1947 nyarától kezdődően – a magyarországi kommunista hatalomátvétel visszafordíthatatlanságának fényében – mind nagyobb számban kényszerült hazája elhagyására az ország polgári demokratikus pártjainak vezető rétege, az 1945-ben (ha mégoly korlátokkal is, de) szabadon választott parlament számos képviselője, a közélet számos szereplője.³

Miután a nemzetközi helyzet téves megítéléséből következő altöttingi kudarc nyilvánvalóvá tette, hogy a kelet-közép-európai változások közepette az emigráció szervezésében az 1945 előtti elit tagjai aligha vállalhatnak vezető tisztségeket, az újonnan érkezettek jó eséllyel indultak az emigráció képviselőiténak megszervezésében. Néhányan – közülük is elsőként a Kisgazda Párt vezetője, Nagy Ferenc lemondott miniszterelnök és Varga Béla, a Nemzetgyűlés kisgazda elnöke – amerikai támogatással jószerével azonnal eljutottak a tengerentúlra, ahol a demokrata párti adminisztráció az erősödő nagyhatalmi ellentétek hatására egyre határozottabban támogatta (a többi kelet-közép-európai emigrációhoz hasonlóan) a menekült politikusok önszerveződésre irányuló szándékait.⁴ Hamarosan tisztázódott az is, hogy az emigráció vezető szervének megalakítására – miként ezzel valamennyi reálisan gondolkodó emigráns egyetértett – valóban csak az Egyesült Államokban

¹ 1947 augusztus 20-án Kótai Zoltán németországi vatikáni delegátus szervezésében a bajorországi Altötting zarándokhelyen több ezer menekült gyűlt össze, akik háttérként szolgáltak az egykori Felsőház és az 1939-ben megválasztott országgyűlés emigránssá lett tagjainak vélt jogfolytonosság alapján összehívott tanácskozásához. Az eseményről lásd FARKAS 1969. Értékelését lásd BORBÁNDI 1985: 32–43.

² GECSÉNYI 2022.

³ BORBÁNDI 1985: 78–82.

⁴ KÁDÁR LYNN 2006: 145–146.

vannak meg a feltételek,⁵ ahol a demokrata párti kormányzati adminisztráció támogatásával és a beutazási korlátozások szelektív érvényesítésével – azaz többek között a volt katonák befogadásának megtiltásával – biztosítani lehetett egy demokratikus többségű testület létrejöttét.

Máig sem tisztázott pontosan, hogy miként kezdődött el a kezdetben egyszerűen „Komitének” nevezett bizottság szervezése, tagjainak kiválasztása és kompetenciájának meghatározása.⁶ Az első pontos információkat az Eckhardt Tibor, Nagy Ferenc, Varga Béla, Pfeiffer Zoltán és a még Európában lévő Sulyok Dezső – azaz meghatározóan az 1947-ben emigrációba kényszerült politikusok – nevében Chicagóban 1947. november 18-án keltezett *Kiáltvány a magyar néphez!* című dokumentum szolgáltatta, amely a magyar népet passzív ellenállásra szólította fel a kommunista uralom ellen, és a „felszabadítás” irányítását magára vállalta.⁷ Ezt követően több hónap telt el, míg a hosszadalmas egyeztetés után 1948. július 21-én a Magyar Nemzeti Bizottmány néven virtuálisan megalakult (és a remények szerint az emigráns parlament szerepét betöltő) testület közmegegyezéssel kiválasztott elnöke, Varga Béla körlevélben tájékoztatta a jelentkezőket a magyar emigráció irányítására hivatott szervezet létrejöttéről.⁸ Ekkor már nem volt kétséges, hogy az emigráció széles politikai spektrumot átfogó csoportjainak még oly gyenge, de az amerikai kormányzat által feltételként szabott egységét is csak az egykori ’39-es konzervatív parlamenti képviselők, a nácizmussal és annak együttműködő híveivel szemben álló polgári politikusok és diplomaták, a ’45-ös nemzetgyűlés kisdzsidái, az egykori parasztpártiak, kereszténypártiak és szociáldemokraták részvételével lehet megvalósítani. Az egyetlen meghatározó kizáró okot a nyilaskeresztes párttagság és a nyilas, illetve kommunista rendszerrel való aktív együttműködés jelentette, amilyenek az 1944–1945-ben létezett Törvényhozók Nemzeti Szövetségében (a nyilas korszak országgyűlésében) való – igaz, nem egyenlően megítélt – részvétel minősült. Ezt fejezte ki a Bizottmány nyolc bizottsága javasolt elnökeinek (illetve alelnökeinek), egyben a Végrehajtó Bizottság tagjainak (Varga Béla, Sulyok Dezső,

⁵ Az 1948 januárjában végzett reprezentatív felmérés alkalmával az emigráció legkülönbözőbb képviselői egyetértően nyilatkoztak erről, annak hangsúlyozásával, hogy Európában (elsősorban Párizsban) „alközpontokat” kell létrehozni. Vö. GECSÉNYI 2015.

⁶ Egyes források szerint a tagok kiválasztásában fontos szerepet játszott Habsburg Ottó főherceg, aki az amerikai politikusokkal és a katonai hírszerzéssel ápolta kapcsolatai révén maga állította össze a tagok jegyzékét. Lásd GECSÉNYI 2017: 282–283.

⁷ A kiáltvány fakszimiléje KÁDÁR LYNN 2006: 235.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) P 266 Bakách-Bessenyei György gyűjteménye. 90. dosszié. A Magyar Nemzeti Bizottmány elnökének 2/1948 számú szigorúan bizalmas körlevele. A szavazáson 59 fő vett részt.

Bakách-Bessenyei György, Peyer Károly, Pfeiffer Zoltán, Eckhardt Tibor, Nagy Ferenc, Közi Horváth József, Fábián Béla) névsora, illetve az, hogy az alelnökök között ott volt Hennyey Gusztáv, a Lakatos-kormány külügyminisztere és Teleki Béla gróf, az Erdélyi Párt egykori elnöke. Fontos volt, hogy az igazoló és összeférhetlenségi bizottság, amely a jelentkező volt képviselők politikai igazolásáról és felvételéről döntött, tagjává Peyer Károly elnöksége alatt Nagy Ferencet, Sulyok Dezsőt, Eckhardt Tibort és Közi Horváth Józsefet választották.⁹ A névsorban bő fél év múltán azután több változás is történt. A politikai paletta bővítése érdekében végül négy alelnököt választottak.¹⁰ Politikai és személyes okokból Sulyok Dezső 1949 áprilisában kivált az MNB elnökségéből, utána Eckhardt Tibor távozott az összeférhetlenségi bizottságból. Helyüket a jövő történeteire kiható következőkkel Pfeiffer Zoltán és Czermann Antal foglalta el. Teleki Béla gróf nem fogadta el a Honvédelmi Bizottság, Szegedy-Maszák Aladár volt washingtoni követ a Külügyi Bizottság alelnökségét.¹¹ Egy időre így véglegesedett a testület vezetése, amelyben a meghatározó két ellenpontot Eckhardt Tibor és Nagy Ferenc személye jelentette. Előbbi, aki pályája elején a fajvédő párt egyik szervezője, majd a Kisgazda Párt elnöke, kitűnően felkészült diplomata, parlamenti képviselő volt, közel állt Teleki Pál miniszterelnökhöz. 1941-ben azzal a megbízással érkezett az Egyesült Államokba, hogy szervezzék az ottani magyarság soraiban függetlenségi mozgalmat. Noha ez nem sikerült, jelentős kormányzati és társadalmi ismertségre és tekintélyre tett szert.¹² Vele szemben Nagy Ferenc viszont friss hazai információkkal érkezett, ezeket jól kamatoztatta, és a világra nyitott fiatal politikusokat hozott magával, akik a Bizottmány menekültügyi irodáiban kezdtek dolgozni.¹³ A mindinkább kibontakozó egzisztenciális versengésen túl a két csoport között alapvető ellentétet jelentettek a hajdani társadalmi különbségek, a háborús évek

⁹ MNL OL P 266 Bakách-Bessenyei György gyűjteménye. 90. dosszié. A Magyar Nemzeti Bizottmány elnökének 2/1948 számú szigorúan bizalmas körlevele. A szavazáson 59 fő vett részt.

¹⁰ MNL OL P 266 Bakách-Bessenyei György gyűjteménye. 90. dosszié. Értesítés a Magyar Nemzeti Bizottmány tagjai részére. 1950. február 20. A különböző feladatokkal megbízott alelnökök: Auer Pál 1945 után párizsi követ, Barankovics István, a Demokrata Néppárt elnöke, Dombay János, a Magyar Szociáldemokrata Párt alelnöke, Nagy Vince volt belügyminiszter, a Magyar Szabadság Párt társelnöke.

¹¹ MNL OL P 266 Bakách-Bessenyei György gyűjteménye. 90. dosszié. A Magyar Nemzeti Bizottmány elnökének 3/1950 számú elnöki értesítése. 1950. február 20. A szavazáson 70 fő vett részt.

¹² KÁDÁR LYNN 2006: 146–148.

¹³ Közülük Saláta Kálmán kisgazda parlamenti képviselő, Nagy Ferenc közeli munkatársa, a Magyar Testvéri Közösség itthoni szervezője mint a washingtoni menekültügyi iroda vezetője szinte azonnal Eckhardt támadásának célpontja lett. MNL OL P 266 Bakách-Bessenyei György gyűjteménye. 78. dosszié.

és a nyilas uralom, továbbá az 1945–1947 közötti koalíciós évek megítélése. Tekintettel arra, hogy a Magyar Nemzeti Bizottmány tagjai a világ különböző tájain találtak otthonra, annak kevés esélye volt, hogy közös tanácskozásokat tartsanak. Nem kevés nehézségbe ütközött New Yorkban a Végrehajtó Bizottság üléseinek megszervezése is. A párbeszéd és a vita döntően az emigráns sajtóban (az Európában megjelenő *Hungária*, *Hadak Útján*, *Nyugati Hírnök*, az Egyesült Államokban kiadott *Az Ember*, *Amerikai Magyar Népszava*) közölt cikkeken át, magánlevelekben folyt, így nem kevés félreértést, konfliktust okozott. Hamarosan kiderült, hogy mindkét csoport célkitűzése olyan többség létrehozása a Bizottmányon belül, amellyel saját elképzelései szerint alakíthatja az emigrációs politikát, és ennek megfelelően erősítheti befolyását az amerikai adminisztrációra, nem utolsósorban az MNB személyi ügyeivel és finanszírozásával foglalkozó Szabad Európa Országos Bizottság felé (National Committee of Free Europe).

1950 nyarán az éleződő hidegháborús feszültség, a koreai háború hírei azt a benyomást keltették az emigránsok soraiban, hogy elképzelhető olyan kelet–nyugati konfrontáció, amelyben napirendre kerül a magyarországi kommunista uralom megdöntése. Ez vezetett ahhoz a téves megítéléshez, hogy a több ezer egykori katonát tömörítő Magyar Harcosok Bajtársi Közössége felértékelődhet, és az újjászervezett magyar hadsereg magjaként részt vehet egy európai háborúban. A Bizottmány Honvédelmi Bizottságának elnöke, Eckhardt Tibor már ugyan korábban is kísérletet tett az MHBK feletti befolyás megszerzésére, de ez sikertelenül végződött. 1950 júniusában a Szabad Európa Bizottság érdeklődésére az MNB Végrehajtó Bizottsága megtárgyalta a Bizottság aktivizálásának és kibővítésének lehetőségét. Ezen az ülésen – éppen a nemzetközi helyzetre utalva – Peyer Károly javaslatot tett arra, hogy magas rangú katonákból álló bizottságot állítsanak fel, amely a Honvédelmi Bizottság keretében elvégzi az emigráns katonák összeírását, szervezését, felkészül a várható háborús állapotokra. Ez a javaslat – miként arra Peyer kifejezetten rámutatott – aligha vitathatóan megkérdőjelezte a Magyar Harcosok Bajtársi Szövetsége vezetőinek politikai beállítottságát. A vitában Eckhardt Tibor nem szólalt fel, de néhány héttel később a Végrehajtó Bizottság tájékoztatása nélkül nyílt levelet tett közzé, amelyben közölte, hogy belép az MHBK tagjai közé.¹⁴ Nyilvánvalóan azzal a nem titkolt szándékkal, hogy ezzel alkalma lesz közvetlenül hatást gyakorolni a szervezet vezetőire. Ez a provokációs lépés azonnal alkalmat adott a Végrehajtó Bizottság baloldali tagjainak, hogy megkíséreljék Eckhardt eltávolítását az MNB vezetéséből. Október 4-én Varga Béla, az MNB elnöke, aki időnként maga is

¹⁴ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL). Hálózati, operatív és vizsgálati iratok 1945–1990. 3.2.5 O-8-2001/81. Nagy Ferenc levele ismeretlen címzetthez. 1958. július.

szembekerült Eckhardttal, Sz. Szabó Pál volt parasztpárti parlamenti képviselő beadványára összeférhetetlenségi eljárást indított Eckhardt ellen. Azzal az indokkal, hogy az MNB és az MHBK egyidejű tagsága sérti a Nemzeti Bizottmány 1948 nyarán közreadott alapelveit, demokratikus alapprogramját, annál is inkább, mert az MHBK vezetői szerepet játszottak a nyilas hatalomátvételben, majd az azt követő nyilas uralom fenntartásában, a Bajtársi Közösség tagjai között helyet adnak a szélső-jobboldali nézetet képviselőknek. Az MNB összeférhetlenségi bizottsága (Peyer Károly, Nagy Ferenc, Pfeiffer Zoltán, Közi Horváth József, Czermann Antal) hónapokon át elhúzódó eljárása során, amelynek tétje kétségtelenül Eckhardt háttérbe szorítása volt, magas rangú katonák, közéleti személyiségek tettek nyilatkozatot, amelyben megerősítették az MHBK megítélésére vonatkozó megállapításokat. A Bizottság Közi Horváth József távollétében, Czermann Antal különvéleménye mellett 1951. június 8-án hozta meg döntését, és ebben rögzítette a Bajtársi Közösségre vonatkozó megállapításokat, kimondta Eckhardt Tibor összeférhetlenségét.¹⁵ Túl a személyi kérdéseken, a határozat egyértelműen feltárta az emigrációban a totalitárius rendszerek megítélésében mutatkozó különbségeket, az 1945-ös emigránsok elfoglaltságát, az 1945 utáni évek átalakulásában a demokrácia iránti elkötelezettséggel részt vevőkkel szembeni elvakult fenntartásokat.

A kétségtelenül több formai hibával terhelt vizsgálat – nem titkolható politikai motivációi következtében is – széles körű visszhangot váltott ki mindenekelőtt az Európában maradt emigránsok között. Eckhardt kiszorítása (akár önkéntes lemondása) és ezzel együtt esetleg más konzervatív személyiségek kivonulása a Magyar Nemzeti Bizottmányból, a testület kettészakadása kétségkívül megrendítette volna a Szabad Európa Bizottság és az amerikai külügy véleményét a magyar emigráció addig nagyra értékelt egységéről. Ez indította arra Varga Bélát, aki az Európában élő emigránsok megnyugtatótására és a Bizottmánnyal szembeni kritikák eliminálására több hónapos európai útra indult, hogy útját megelőzően – az összeférhetlenségi bizottság határozatáról – szavazást rendeljen el a Bizottmányban. Erre válaszul Nagy Ferenc, Peyer Károly és Pfeiffer Zoltán a MNB valamennyi tagjának megküldte a határozatot. A nagy vihart kavart ügy mindezek ellenére gyorsan lekerült a napirendről, a látszólagos megbékélés, „a kikényszerített egység” háttérében az emigráns politikusok leg súlyosabb terhe, a mindennapi megélhetés biztosítása állt.

Jól példázta ezt Bakách-Besseney Györgynek, az MNB Külügyi Bizottsága elnökének az összeférhetlenségi ügy lezárásával kapcsolatban 1951. július 15-én Nagy Ferenchez írt levele.

¹⁵ Az összeférhetlenségi bizottság határozatának kivonatos közlését lásd GECSÉNYI 2016.

„A magyar NB volt az utolsó még működő nemzeti bizottság.¹⁶ Ennek felbomlása a NCFE-ot szerintem új elhatározások elé fogja állítani, melyek esetleg számos magyar ember megélhetését és további sorsát fogja érinteni. Egy pillanatig sem szabad ugyanis azt gondolni, hogy ha a NCFE eredeti elgondolása a magyar bizottság kettészakadásával végleg megbukik, ők mégis az eddigi keretben fogják az európai emigrációkat támogatni. Ez ugyan csak egy materiális szempont, de a magyar emigráció szívet tépő anyagi helyzetében szintén meggondolásra kell, hogy késztessem mindenkit.”¹⁷

Felhasznált irodalom

- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTTL) Hálózati, operatív és vizsgálati iratok 1945–1990
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) P 266 Bakách-Besseney György gyűjteménye
- BORBÁNDI Gyula (1985): *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. Bern: Magyar Szabadegyetem.
- FARKAS Ferenc, kisbarnaki (1969): *Az altöttingi országgyűlés története*. München: Mikes Kelemen Kiadóvállalat.
- GECSÉNYI Lajos (2015): Emigrációs útkeresések. A Magyar Nemzeti Bizottmány előtörténetéhez. *Századok*, 149(6), 1487–1502.
- GECSÉNYI Lajos (2016): Az emigráció kísérlete a múltértékelésre. Az Eckhardt ügy. In *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*. Budapest: Veritas – Magyar Napló, III. 51–64.
- GECSÉNYI Lajos (2017): Dokumentumok Habsburg Ottó és a Magyar Nemzeti Bizottmány kapcsolatahoz (1948–1950). *Levéltári Közlemények*, 88(1–2), 277–309.
- GECSÉNYI Lajos (2022): Katonák a politikai emigráció erőterében. Vita a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségéről (1950–1951). In *Sopron vonzásában. Tanulmányok a 60 éves Dominkovits Péter tiszteletére*. Sopron: MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára.
- KÁDÁR LYNN Katalin (2006): *Eckhardt Tibor amerikai évei 1941–1972*. Budapest: L'Harmattan.
- KÁDÁR LYNN, Katalin szerk. (2013): *The Inauguration of Organized Political Warfare. Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee*. Saint Helena, CA: Helena History Press.

¹⁶ A kelet-közép-európai országok vezető emigráns szervezeteiről jó áttekintést ad KÁDÁR LYNN 2013.

¹⁷ MNL OL P 266 Bakách-Besseney György gyűjteménye. 78. dosszié.